

HISTORYCZNA STOLARKA OKIENNA I DRZWIOWA

URZĄD MIASTA GDYNI
REFERAT MIEJSKIEGO KONSERWATORA ZABYTKÓW

Historyczne okna

Na terenie Gdyni można jeszcze spotkać okna historyczne z różnych okresów, w tym wiele sprzed etapu powstawania miasta. Te elementy architektury miały niezwykle istotny wpływ na wyraz plastyczny budynku, a w wielu przypadkach były zaprojektowane indywidualnie, przybierając często stylistykę zgodną z formą obiektu.

W najstarszych budynkach obecnej Gdyni, pochodzących z przełomu XIX i XX w. okna są zwykle dekorowane i mają zróżnicowane kształty, konstrukcje, podziały, a nawet kolorystykę. W latach 30. XX w. nowoczesna konstrukcja budynków powoduje, że okna coraz częściej projektuje się, jako duże otwory z podziałami na mniejsze pola, pojawiają się charakterystyczne dla architektury modernistycznej okna narożne, okna pasmowe oraz okrągłe jak bulaje.

Elementy dekoracyjne stają się prostsze i bardziej dyskretne, znikają stosowane wcześniej opaski okienne i inne dekoracje przy oknach, ozdobą okien modernistycznych są już przede wszystkim elementy użytkowe np. ślusarskie takie jak stylowe okucia, klamki, zawiasy i mechanizmy zamykające.

Głównym materiałem okien historycznych było drewno, na ogół wysokiej jakości. Okna w niektórych budynkach historycznych Gdyni mają już ponad 100 lat. Wbrew pozorom ich stan techniczny wciąż jest dobry lub zadowalający, a drewno

w wielu przypadkach pozostaje w dobrej kondycji, pomimo że ukryte jest nierzadko pod wieloma warstwami farby.

Pewien stopień zużycia, zniszczone powłoki malarskie i wtórne nawarstwienia oraz przeświadczenie o niskiej izolacji termicznej i akustycznej historycznych okien prowadzą obecnie coraz częściej do zagrożenia wymianą na okna plastikowe.

Zastępowanie historycznej drewnianej stolarki oknami plastikowymi przyczynia się zawsze do utraty walorów architektonicznych i plastycznych całego budynku. Forma, układ konstrukcyjny i tradycyjna technologia wykonania okien drewnianych mają ogromny wpływ na wygląd elewacji. Podziały, kolorystyka, rodzaj detalu, grubości i kształty profili, a nawet sposób otwierania odgrywają znaczącą rolę.

Przy odpowiedniej konserwacji i pielęgnacji okna drewniane mogą posłużyć swoim właścicielom o wiele dłużej od okien plastikowych. Drewniane okna historyczne, bez względu na ich wiek i konstrukcję, można

dziś z powodzeniem poddać renowacji, w tym uszczelnieniu. Wielu właścicieli przedwojennych willi i mieszkań w kamienicach zdecydowało się na zachowanie i renowację okien, doceniając historyczny materiał i rzemiosło, które zanika.

Przykładów takich budynków w Gdyni jest wiele. Są to m.in. d. Zajazd Adlera przy ul. Orłowskiej 8 (Orłowo), zabytkowy dom Bieszków przy ul. św. Mikołaja 9 (Chylonia), d. szkoła, ob. przedszkole nr 14 przy ul. ks. Zawackiego 5 (Mały Kack), willa przy ul. Inżynierskiej 111 (Orłowo), willa dwurodzinna przy ul. Korzeniowskiego 25-25a (Kamienna Góra), itd.

Na renowację historycznej stolarki okiennej w budynkach zabytkowych Gdyni można ubiegać się o dotację z budżetu Gminy. Właściciele niektórych domów już z tego skorzystali.

Więcej informacji na ten temat stolarki okiennej oraz zasad przyznawania dotacji: www.gdynia.pl/zabytki w aktualnościach oraz www.gdynia.pl/zabytki/dotacje

↑ 1. Dom Bieszków przy ul. św. Mikołaja 9 z początku XX w., okno przed renowacją. Najlepiej zachowany budynek wiejski w Gdyni (obok domku Abrahama), relikw wsi Chylonia. Ponad stuletnie okna poddano pracom konserwatorskim w 2016 r.

2. d. szkoła, ob. Przedszkole nr 14 przy ul. ks. Zawackiego 5 z przełomu XIX i XX w., okno po renowacji. Okna poddano odrestaurowaniu w latach 2007-2008, odkrywając w trakcie oryginalny zielony kolor, który przywrócono. →

↑3. Willa przy ul. Inżynierskiej 111, lata 30. XX w. Okna modernistyczne o obrysie poziomych prostokątów, poddane w 2007 r. pracom konserwatorskim. Okno dolne jest charakterystyczne dla awangardowych budynków modernistycznych, bo dzięki konstrukcji z żelbetowej ramy wysuniętej przed lico elewacji, uzyskano znaczny dystans pomiędzy zewnętrzną, a wewnętrzną płaszczyzną przeszklenia, tworząc szeroki parapet, który mógł być małą oranżerią.

4, 5, 6. Dekoracyjny detal okien d. Zajazdu Adlera przy ul. Orłowskiej 8 w trakcie prac konserwatorskich. Prace konserwatorskie polegały m.in. na usunięciu powłok malarskich poprzez podgrzewanie i zdejmowanie szpachelką grubych warstw farby, następnie uzupełniane były ubytki w drewnie, elementy były szlifowane, malowane i ponownie szklone. Część zniszczonych elementów trzeba było zrekonstruować, ale okna pochodzą z XIX w. Prace wykonano w ramach kompleksowej rewaloryzacji budynku trwającej w latach 2011-2013.

Okna modernistyczne

W architekturze modernistycznej okna stanowiły jeden z najważniejszych elementów formy architektonicznej i wyrazu plastycznego elewacji. W zależności od czasu powstania oraz funkcji i standardu budynków wyróżnić można różnorodne formy i kompozycje okien modernistycznych.

W latach 30. XX w. nowoczesna konstrukcja budynków spowodowała, że okna projektowano często jako duże otwory z podziałami na mniejsze pola. Pojawiły się okna narożne podkreślające załamania ścian lub ich charakterystyczne zaoblenia, projektowano rozmieszczone horyzontalnie na całej długości elewacji okna pasmowe, pionowe okna klatek schodowych tzw. „termometry”, okna wykuszowe oraz okna okrągłe jak bula-je. Ozdobą okien modernistycznych stały się przede wszystkim elementy konstrukcyjne np. struktura i układ podziałów oraz użytkowe np. okucia, klamki, zawiasy i mechanizmy zamykające. Te drobne elementy, nawet jeśli produkowane masowo, były starannie zaprojektowane, a ich forma często nawiązywała do cech stylowych budynku i całego nurtu. Innym charakterystycznym elementem okien modernistycznych były szerokie parapety wewnętrzne o walorach estetycznych.

Stosowano najczęściej drewnianą stolarkę o tradycyjnej konstrukcji skrzynkowej, czyli okna podwójne z przestrzenią pomiędzy skrzydłami (częściami otwieranymi), gwarantującą nie tylko charakterystyczny przestrzenny wygląd okien, ale również odpowiednią izolację termiczną oraz naturalną cyrkulację powietrza w pomieszczeniach. Okna o różnych wymiarach, kształtach i podziałach osadzano najczęściej w tradycyjny sposób, czyli z tzw. węgarciem. Miało to istotny wpływ na ogólny wygląd oraz harmonijną kompozycję fasady budynku. Wyjątkiem były tzw. okna wykuszowe, osadzone w wysuniętej przed elewację żelbetowej ramie. Dzięki tej nowoczesnej

konstrukcji uzyskiwano znaczny dystans pomiędzy zewnętrzną, a wewnętrzną płaszczyzną przeszklenia, tworząc szeroki parapet, który mógł być np. małą oranżerią (jak w prezentowanej w poprzednim odcinku willi przy ul. Inżynierskiej 111).

Wyjątkowe w skali Polski okna modernistyczne, z ramami stalowymi zachowały się w klatkach schodowych budynku przy ul. 3 Maja 27-31. Od zewnątrz są to ciągle piony przeszklenia podzielonego na segmenty. Każda z ram okiennych zamocowana jest w sposób umożliwiający jej obracanie, połączono je po kilka razem systemem łączników. Otwieranie odbywa się poprzez pokręcenie specjalną korbą, która wymusza obrót kilku okien na raz.

Obecnie coraz częściej drewnianą stolarkę okienną zastępuje się oknami plastikowymi, z szybami zespolonymi i bez pierwotnych podziałów. Nierzadko zmienia się przy tym formę okien, układ konstrukcyjny, kolorystykę, rodzaj detalu, grubości i kształty profili,

a nawet sposób otwierania. Takie działania prowadzą zawsze do utraty walorów architektonicznych i plastycznych całego budynku, pozbawiając go charakterystycznego klimatu epoki i waloru autentyczności.

Wielu właścicieli modernistycznych willi i mieszkań w kamienicach zdecydowało się na zachowanie i renowację drewnianych okien, doceniając historyczny materiał, tradycyjne rzemiosło i rolę jaką stolarka okienna odgrywa w odbiorze całego budynku.

Wbrew pozorom renowacja i modernizacja (w tym uszczelnienie) okien drewnianych i metalowych jest możliwa do wykonania, a przy odpowiedniej konserwacji i pielęgnacji okna drewniane mogą służyć swoim właścicielom bardzo długo. Na renowację historycznych okien w budynkach zabytkowych Gdyni można ubiegać się o dofinansowanie z budżetu Gminy, z czego niektórzy właściciele domów już skorzystali.

Szczegóły dot. zasad przyznawania dotacji na stronie www.gdynia.pl/zabytki/dotacje.

↑→Dom jednorodzinny TBO (Redłowo) przed wojną i obecnie). Nieudane zastąpienie modernistycznej stolarki okiennej współczesnymi oknami.

↑→Willa (Kamienna Góra). Modernistyczna stolarka okienna z drobnymi poziomymi podziałami.

↑→Uchylnie okna klatek schodowych w budynku przy ul. 3 Maja 27-31 (Śródmieście).

↑↑Willa dwurodzinna (Kamienna Góra). W 2017 r. stolarkę okienną poddano renowacji. U dołu historyczny ogranicznik otwarcia okien po renowacji.

Drzwi zewnętrzne

Drzwi główne wejść do budynków historycznych Gdyni to często elementy o ciekawej, bardzo zróżnicowanej formie i stylistyce dostosowanej do architektury różnych okresów, również tego sprzed etapu powstawania miasta. Oryginalnych drzwi głównych do budynków na terenie Gdyni zachowało się już niewiele, ale nadal można zauważyć ich duże zróżnicowanie konstrukcyjne i plastyczne.

Na przełomie XIX i XX w. najbardziej okazałe były drzwi do budynków pałacowych, dworcowych i willowych. Najczęściej stosowano drzwi dwuskrzydłowe, płycinowe, bogato dekorowane snycerskimi ornamentami o florystycznych lub geometrycznych wzorach. W Śródmieściu jednym z najciekawszych i najstarszych zachowanych tego typu rozwiązań są drzwi wejściowe do willi „Luiza” z początku XX w., przy ul. 10 Lutego 18. W latach 30. XX w. bogactwo form przeniosło się do modernistycznych obiektów użyteczności publicznej, śródmiejskich kamienic i eleganckich willi. Stolarka drzwiowa budynków modernistycznych miała często

duże przeszklenia i proste profile dekoracyjne o geometrycznym układzie. Ozdobą drzwi modernistycznych były też starannie zaprojektowane elementy użytkowe takie jak uchwyty, klamki okucia, zawiasy. Bezpośrednio po II wojnie światowej, w budynkach modernistycznych Gdyni, wciąż pojawiały się interesujące, często niepowtarzalne rozwiązania drzwi, w większości przypadków znakomicie dostosowane do architektury budynku, np. wahadłowe drzwi dworca kolejowego Gdynia Główna, z unikatowym systemem samozamykania.

Usuwanie oryginalnej stolarki drzwiowej powoduje dużą stratę dla dziedzictwa

kulturowego. Pozornie zniszczone historyczne drzwi, mogą i powinny być poddane renowacji i modernizacji. W przypadku całkowitego zużycia technicznego można rozważyć wykonanie repliki na podstawie drzwi oryginalnych lub innych dostępnych materiałów źródłowych.

Na renowację historycznych drzwi w budynkach zabytkowych Gdyni można ubiegać się o dofinansowanie z budżetu gminy, z czego niektórzy właściciele domów już skorzystali. Więcej informacji na temat zasad przyznawania dotacji: www.gdynia.pl/zabytki/dotacje.

Drzwi do dworu Nowe Obluże przy ul. Rybaków z początku XX w. ze zrekonstruowanym układem podziałów i odtworzeniem oryginalnego zielonego koloru.

Drzwi z pierwszej kamienicy przy ul. Abrahama 5, zdemontowane z uwagi na zmianę poziomu ulicy i przekazane przez właścicieli na wystawę „Szkło-metal-detal” w Muzeum Miasta Gdyni.

Wejście główne do budynku Wydziału Nawigacyjnego Uniwersytetu Morskiego przy al. Jana Pawła II 3, z drzwiami z motywem dekoracyjnej fali na powierzchni.

Wczesnomodernistyczne drzwi do budynku administracyjnego Uniwersytetu Morskiego przy ul. Morskiej 81-87 z dekoracją art deco.

Drzwi głównego wejścia do siedziby Stowarzyszenia YMCA Gdynia przy ul. Żeromskiego 28, z okładziną z czarnego dębu i aluminiowymi oprawami okrągłych przeszkleń.

Drzwi bocznego wejścia do Sądu Rejonowego przy placu Konstytucji 5. Jedyne w Gdyni przykłady metalowych drzwi z lat 30. XX w., w których konstrukcja w kolorze mosiądzu została zestawiona z pochwytami z kolorze srebrnym.

Drzwi wewnętrzne

Mniej widocznymi w architekturze, ale niezbędnymi funkcjonalnie elementami budynków zabytkowych różnych okresów są drzwi wewnętrzne. Często są to indywidualnie zaprojektowane rozwiązania o stylistyce dostosowanej do przestrzeni wnętrza oraz architektury całego budynku.

W Gdyni, we wnętrzach gmachów użyteczności publicznej oraz kamienicach zachowały się przykłady ozdobnych drzwi w sieniach, które oddzielały korytarze wejściowe do holów lub klatek schodowych. Na ogół stosowano drzwi dwuskrzydłowe, wahadłowe, o dużych przeszkleniach. Czasem były to całe przeszklone ścianki z rozwieranymi lub wahadłowymi drzwiami. Przeszklenia miały doświetlać pomieszczenia oraz umożliwiać użytkownikom swobodne korzystanie bez obawy o uderzenie skrzydłem osoby po drugiej stronie.

Inną grupą drzwi wewnętrznych są drzwi z klatek schodowych do mieszkań, które jako elementy wspólnej przestrzeni zawsze stanowiły spójny i harmonijny element wystroju wnętrza budynku. Ponadto w architekturze modernistycznej w reprezentacyjnych po-

mieszczeniach i eleganckich mieszkaniach stosowano czasem drzwi przesuwne, które można było schować w specjalnie zaprojektowaną ściankę, modyfikując przestrzeń użytkową wnętrza.

Nawet proste z pozoru drzwi modernistyczne nie były pozbawione dyskretnej dekoracji, którą stanowiły drobne detale, takie jak np. płyciny obramowane ciemnymi listwami lub okleiny drewniane, których wzory słoży stanowiły zawsze przemyślaną kompozycję. Stosowano też niekiedy zestawienie okleiny drewnianej w różnych kolorach, a dekorację tworzył rysunek struktury naturalnego drewna okleiny.

Ważną rolę odgrywały również **detale użytkowe** takie jak **mosiężne**, a z czasem **aluminiowe antaby, klamki, pochwyty, wizjery, wizytowniki, tabliczki numerowe**,

oprawy dzwonek, skrzynki na listy itp. Niektóre z nich produkowano masowo, np. w popularnej w latach 30. XX w. **Fabryce Okuć Budowlanych Odlewni Metali „Bracia Lubert”**. Inne, takie jak np. klamki w stylu art deco z d. Banku Polskiego przy ul. 10 Lutego 20-22, były indywidualnymi dziełami sztuki. Wszystkie stanowiły starannie zaprojektowane elementy o artystycznej, kulturowej i użytkowej wartości.

Obecnie ze względu na łatwość demontażu, dostępność zamienników lub zużycie, oryginalna stolarka drzwiowa oraz jej drobne elementy uzupełniające są zagrożone wymianą, pomimo tego, że nadają się do renowacji. Usuwanie historycznych drzwi i detali powoduje jednak zawsze dużą stratę dla dziedzictwa kulturowego.

Historyzujące drzwi wewnętrzne w gmachu Biura Budowy Portu przy ul. Waszyngtona 38, koniec lat 20. XX w.

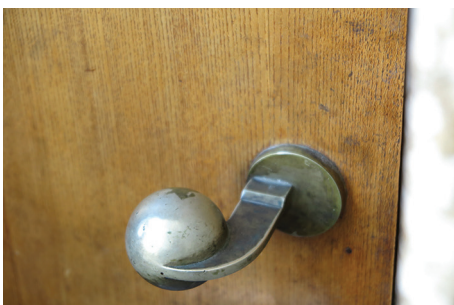
Drzwi do mieszkań w głównej klatce schodowej budynku przy ul. 3 Maja 27-31, lata 30. XX w.

Klamka w stylu art deco, drzwi wewnętrzne w gmachu d. Banku Polskiego przy ul. 10 Lutego 20-22.

Płytowe drzwi z dekoracją rombów ułożonych ze słoży drewna, sala rozpraw w budynku Sądu Rejonowego przy pl. Konstytucji 5.

Modernistyczna klamka-kula produkowana przez wytwórnię „Bracia Lubert”, drzwi wewnętrzne w kamienicy Spółki „Pantarei” przy ul. Abrahama 37.

Przesuwne drzwi pomiędzy pokojami w willi w Orłowie, w trakcie prac restauratorskich.

Modernistyczne drzwi wewnętrzne w kamienicy Reicha i Birnbauma przy ul. Abrahama 28, lata 30. XX w.

Wizjer oraz oprawa na wizytówkę, drzwi mieszkania w domu Bronisławy i Antoniego Konopków przy ul. Słupeckiej 9.